

УДК: 338.43.01/02.075.8

I. Malenka, postgraduate of the State Agrarian and Engineering University in Podilya,

S. Luchyk, Chernivtsi Economic Institute of Kyiv National University of Trade and Economics

BUDGET SUPPORT OF AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE: STATUS AND PROBLEMS

Abstract. *In article approaches to definition of the budgetary support of agriculture are generalized and it is offered author's treatment on which it is considered as the constitutional element of an agrarian policy directed on regulation of the agrarian market which provides achievement of target indicators of perspective development of agriculture by means of system of the relevant activities and financial security of their realization at the expense of means state and local budgets.*

The main forms of the state support of agriculture from the state budget which include granting to them subsidies, grants and compensations, provision of guarantees on attraction of the investment credits, supports of crediting of agricultural producers on favorable terms, support of providing the enterprises and organizations of agro-industrial complex agricultural machinery, by cars and the equipment on the terms of leasing, etc. are defined.

The current state and efficiency of the budgetary financing of agrarian sector of national economy is analyzed. It is defined that in general the budgetary support makes at most 12 billion UAH, that is 60% of the minimum requirement of agrarian branch which is estimated at 20 billion UAH. Financings of agrarian branch it is characterized by chronic insufficient funding and reduction of volumes of direct budgetary support.

The main problems of the budgetary support of agriculture of Ukraine including imperfection of mechanisms of receiving and distribution of budgetary funds and violation of the budgetary discipline at their use are covered; annual change of an order and mechanisms of assignment from the state budget, their bulkiness, inopportuneness of receiving means of the state financial support. Ways of increase of system effectiveness of the state support of domestic agriculture are referred strengthening of control of target use of budgetary funds, modernization of the existing forms and methods of the state support to the main, animation of financial resources of agrarian producers and replacement of direct budgetary financing by partial compensation of cost of expenses of landowners.

Keywords: *budget support, financing, loan, grants, special regime of taxation mechanism.*

І.М. Маленька, аспірант ПДАТУ,

С.Д. Лучик, доктор економічних наук, професор Чернівецького торгово-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету

БЮДЖЕТНА ПІДТРИМКА АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПРОБЛЕМИ

Розглянуто сутність категорії «бюджетна підтримка сільського господарства», дано її авторське трактування. Визначено основні форми державної підтримки сільського господарства з державного бюджету. Здійснена оцінка стану державного фінансування діяльності підприємств аграрного сектору України. Висвітлено особливості та обсяги бюджетної підтримки сільськогосподарського виробництва. Розкрито основні проблеми аграрного фінансування розвитку сільського господарства з державного бюджету та обґрунтовано напрями його удосконалення.

Ключові слова: бюджетна підтримка, фінансування, кредит, дотації, спеціальний режим, механізм оподаткування.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Бюджетна підтримка сільського господарства є важливим напрямом економічної політики будь-якої розвиненої держави, в тому числі України. Її основи визначені в Законах України «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», у Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року, Державній цільовій програмі сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року, Концепції Державної програми сталого сільського розвитку України на період до 2025 року та інших.

Сучасні тенденції щодо надання бюджетної підтримки сільськогосподарським підприємствам України свідчать про те, що вона є недостатньо ефективною, характеризується непослідовністю заходів і переважанням тактичних, а не стратегічних цілей. Крім того, актуальність досліджень у сфері бюджетної підтримки сільського господарства викликана економічною кризою, що вирує в країні. Це зумовлює необхідність оцінки бюджетної підтримки аграріїв, виявлення причин їх недофінансування та пошук опти-

мальних шляхів розв'язання даних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми бюджетної підтримки сільського господарства висвітлені у працях таких науковців, як А.Г. Загородній [1], О.С. Щекович [2], Ю.Я. Лузан [3], К.В. Наконечна [4], А.Д. Діброва [5], І.М. Титарчук [6] та ін.

Аналіз наукової літератури підтверджує, що механізм бюджетної підтримки розвитку аграрної галузі знаходиться у стані перманентного реформування, оскільки сучасна правова база державної фінансової підтримки розвитку аграрного сектору все ще не забезпечує належного стимулювання виконання завдань аграрної політики, що вимагає поглиблення відповідних досліджень для вирішення вказаних проблем.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка сучасного стану бюджетної підтримки сільського господарства в Україні, визначення її результативності та виявлення наявних проблем з метою пошуку ефективних шляхів їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковому просторі економічний зміст державної бюджетної (фінансової) підтримки сільського господарства розглядається з політичної, економічної, соціальної і технологічної точки зору. Основними її ознаками дослідники визначають системний характер та цільову орієнтацію. Найзагальнішим трактуванням фінансової підтримки є визначення її як сукупності інструментів: фінансового дотування та субсидування, пільгового кредитування, зниження вартості отримуваних суб'єктами господарювання ресурсів [1, с. 410].

О. Щекович розглядає бюджетну підтримку з прагматичних позицій, виділяючи в авторській інтерпретації механізм її здійснення шляхом використання системи «...ринкових важелів (регулювання цін, субсидії, пільгове оподаткування, дотації)» та форму реалізації через «...цільове програмне фінансування» [2, с. 3].

За визначенням Ю. Лузана і В. Жука бюджетна підтримка аграрного виробництва це «...цілеспрямоване державне регулювання виробничої діяльності шляхом спрямування бюджетних коштів за відповідними програмами соціально-економічного розвитку» [3, с. 10].

К. Наконечна розглядає державну бюджетну підтримку сільського господарства з позиції «...забезпечення достойних рівнів дохідності та прибутковості виробничої діяльності сільськогосподарських товаровиробників усіх форм власності та господарювання» [4, с. 3].

А. Діброва акцентує увагу в своєму трактуванні бюджетної підтримки на політичних і соціальних аспектах, визначаючи її як «...спосіб захисту інтересів сільськогосподарських товаровиробників, який розглядається не тільки як тактичний прийом, але і як стратегічний ресурс, направлений на вирішення пріоритетних, перспективних завдань розвитку сільського господарства, в тому числі зменшення рівня безробіття на селі, підвищення рівня оплати праці, створення нових робочих місць, розвиток соціальної інженерної інфраструктури» [5, с. 89].

На інституційних аспектах бюджетної підтримки наголошує І. Титарчук, яка вважає, що «...державна підтримка сільського господарства – це комплекс законодавчо та організаційно визначених довгострокових бюджетних заходів, які об'єктивно необхідні для формування сприятливого конкурентного середовища розвитку галузі як запоруки продовольчої безпеки» [6, с. 7].

Важко погодитися з тими авторами, які зводять бюджетну підтримку до заходів державного регулювання, пов'язаних з виділенням фінансових коштів по будь-яких програмах на користь АПК, оскільки у такому трактуванні відбувається отождоження державної підтримки з державним регулюванням, що недостатньо аргументовано. Тому визначимо бюджетну підтримку сільського господарства як конституційний елемент аграрної політики, спрямований на регулювання аграрного ринку, що передбачає досягнення цільових показників перспективного розвитку галузі за допомогою системи відповідних заходів та фінансового забезпечення їх реалізації за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів.

Фінансування аграрного сектору характеризується хронічним його недофінансуванням та зменшенням обсягів прямої бюджетної підтримки. Бюджетні кошти поступають на місця нерегулярно, несвочасно, неповністю. Досить часто асигнування для здійснення капітальних вкладень надаються без проведення конкурсів і

використовуються неефективно. Так, незважаючи на номінальне збільшення державної підтримки 2013 року в порівнянні з 2010 роком на 62,5%, а з 2012 – на 7,2%, рівень рентабельності сільськогосподарської діяльності зменшувався майже вдвічі щороку (-43,4% та -42% відповідно). Прибуток від реалізації сільськогосподарських робіт та послуг 2013 року також знизився на 37% в порівнянні з попереднім роком.

Негативними є тенденції здійснення бюджетного дотування аграріїв. Так, розмір дотацій, спрямованих на підтримку виробництва продукції рослинництва, 2013 року зменшився у порівнянні з 2010 на 87,8%, тобто на 409,1 млн. грн. і на 69,2% (або 127,5 млн. грн.) – в порівнянні з попереднім роком. Дотування галузі тваринництва також скоротилось на 10,3 та 44,7% відповідно.

Більшою популярністю в Україні користується державна підтримка аграрного виробництва за рахунок податку на додану вартість, розміри якої 2013 року збільшились в порівнянні з 2010 майже у 2,5 рази, а в порівнянні з 2012 – на 13,9% і становили 7096,1 млн. грн., що у 18,6 разів більше, ніж підтримка за рахунок бюджетних дотацій (табл. 1).

Переважна кількість цих коштів спрямовується на підтримку виробництва продукції рослинництва, зокрема 2013 року їх розмір становив 4519,2 млн. грн., що на 152,4% більше, ніж 2010 та на 4,6% більше, ніж 2012 р. Величина коштів державної підтримки на 1 грн. валової продукції сільського господарства 2013 року збільшилась на 25,4% в порівнянні з 2010, проте зменшилась на 1,3% в порівнянні з попереднім роком. Загалом частка видатків на аграрний сектор у загальних видатках бюджету стрімко скорочується – якщо 2008 року на них припадало 4,8%, то 2014 року – лише 1,7%, а 2015 року їх частка взагалі зменшиться до 0,3%.

Таблиця 1

*Бюджетна підтримка сільського господарства та результативність сільськогосподарської діяльності, млн. грн.**

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Т _{зр} , % 2013 р. до	
					2010 р.	2012 р.
Чистий дохід від реалізації с.-г. робіт та послуг, млн. грн.	81165,2	104082,8	132206,1	133427,9	+64	+1
Прибуток від реалізації с.-г. робіт та послуг, млн. грн.	14177,6	21833,3	22683,3	14294,1	+0,8	-37
Рівень рентабельності с.-г. діяльності, %	21,2	26,5	20,7	12,0	-	-
Отримано коштів державної підтримки всього, млн. грн.	4608,1	4327,9	6974,1	7478	+62,5	+7,2
За рахунок бюджетних дотацій всього,	1316,0	729,3	742,0	381,9	-71	-48,4
- в т.ч.:						
- для підтримки виробництва продукції рослинництва	465,5	230,7	184,2	56,7	-87,8	-69,2
- для розвитку тваринництва	269,5	101,1	437,0	241,7	-10,3	-44,7
- за іншими видами державної підтримки	581	397,5	120,8	83,5	-85,7	-30,9
За рахунок податку на додану вартість, всього	3292,1	3598,6	6232,1	7096,1	+115,5	+13,9
- в т.ч.:						
- для підтримки виробництва продукції рослинництва	1790,2	2780,5	4321,4	4519,2	+152,4	+4,6
- для підтримки тваринництва	1501,9	818,1	1910,7	2576,9	+71,6	+34,9
Коштів державної підтримки на 1 грн. валової продукції с.г., грн.	0,0236	0,0185	0,03	0,0296	+25,4	-1,3

**Розраховано автором за даними Державного комітету статистики України [9]*

Законом України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» передбачено 527,9 млрд. грн. витратків, а це на 84,3 млрд. грн. більше рівня минулого року. Крім того, передбачені витратки Міністерства аграрної політики та продовольства у розмірі 1,7 млрд. грн., що на 5,8 млрд. грн. менше, ніж 2014 р. Порівняно з 2008 р. витратки держбюджету збільшилися на 274,7 млрд. грн., але витратки на фінансування Міністерства аграрної політики та продовольства зменшилися на 10,5 млрд. грн.

На фоні зменшення загальної суми аграрних витратків у бюджеті 2015 року на фінансування заходів в агропромисловому секторі із загального фонду держбюджету передбачено мізерну суму – 1,13 млрд. грн., що майже у 12 разів менше, ніж у 2008 та 2012 роках, коли сума фінансової допомоги закладалася на рівні 12 млрд. грн.

Фінансування витратків по Мінагрополітики здійснюється за рахунок коштів Загального та Спеціального фондів Державного бюджету України, причому спостерігається їх значне зниження в порівнянні з 2008 роком, коли сума виплат із Загального фонду становила 7842,7 млн. грн., та 2011, коли передбачались виплати із Загального фонду Держбюджету в розмірі 5281,2 млн. грн., а зі Спеціального – 5187,6 млн. грн. 2015 року їх розмір знизиться до мінімального рівня і становитиме відповідно 1139,3 та 530,2 млн. грн. Загалом існує тенденція до переважання фінансування із Загального фонду Державного бюджету у порівнянні зі Спеціальним впродовж визначеного проміжку часу [10].

Згідно зі змінами до Державного бюджету від 3 березня 2015 року передбачено збільшення витратків на заходи зі здеешевлення кредитів в аграрному комплексі – 300 млн. грн. та на державну підтримку галузі тваринництва – 250 млн. грн. У цілому Міністерством аграрної політики та продовольства України передбачено збільшення витратків до 3099 млн. грн., з яких кошти Загального фонду становлять 1139 млн. грн., Спеціального – 1 960 млн. грн. На 2015 рік в бюджеті країни майже не передбачене фінансування виробничих субсидій, за винятком фінансування діяльності Аграрного фонду. Основну підтримку сільгоспвиробники отримують у вигляді податкових пільг [7].

Аналізуючи досвід державної підтримки в розвинених краї-

нах, слід відзначити загальну тенденцію до скорочення державних витрат на допомогу аграрному сектору на тлі їх сукупного збільшення за рахунок небюджетного фінансування. Зокрема, в країнах ЄС в програмах 2014-2020 рр. передбачено фінансування витрат на здійснення заходів Спільної аграрної політики у розмірі 33% із сукупних бюджетних витратів країн спільноти, що на 5% менше порівняно з попереднім періодом 2007-2013 років. Крім того, особливістю розвитку державної підтримки в країнах ЄС є налагодження взаємодії різноманітних фондів з метою уникнення повторюваності цілей різних проектів, а відтак і їх фінансування. Так, програма розвитку сільських територій в Європейському Союзі містить чотири напрями: сприяння конкурентоспроможності сільськогосподарських виробників; охорона навколишнього середовища; диверсифікація господарської діяльності в сільській місцевості; розвиток місцевих територіальних громад. Дана програма реалізується через імплементацію національних стратегічних планів країн-учасників спільноти, які містять пакети заходів, згрупованих у чотири зазначені напрями та мають єдине джерело фінансування – Фонд розвитку сільських територій ЄС [8].

Висновки. Узагальнюючи зарубіжний та вітчизняний досвід бюджетної підтримки аграрного сектору економіки країни, основними напрямами її посилення визначимо:

- конкретизацію пріоритетів аграрного бюджету (концентрація коштів на кількох найбільш важливих програмах, що забезпечить швидку віддачу);

- оптимізацію послідовності надання державної підтримки, встановлення чітких термінів і розмірів фінансової підтримки за тією чи іншою програмою;

- посилення контролю за цільовим використанням бюджетних коштів;

- мультиплікацію фінансових ресурсів аграрними товаровиробниками. Експертами визначено, що найменш ефективним є пряме бюджетне фінансування повних витрат згідно з програмою, оскільки у такій схемі виділені бюджетні кошти повністю не доходять до сільгоспвиробника, бо їх частина витрачається на утримання апарату, що виконує дану програму. Альтернативним варі-

антом є часткова компенсація вартості витрат, які несе виробник, зокрема через механізм здешевлення кредитів комерційних банків;

– стимулювання виробництва тих видів сільськогосподарської продукції, які найбільш необхідні суспільству на даному етапі, а також здійснення бюджетного дотування ефективно господарюючих товаровиробників;

– державне регулювання виробництва у межах квот, зокрема встановлення мінімальних цін на сільгосппродукцію, що забезпечать рентабельність виробництва на рівні середньої по народному господарству, і встановлення розмірів вивізного та ввізного мита, що узгоджуватимуть внутрішні ціни зі світовими та захищатимуть вітчизняного виробника від нерівних умов конкуренції та іноземного демпінгу;

– заміну практики виплат бюджетних допомог потерпілим від стихійних лих господарствам на удосконалення страхування аграрних товаровиробників;

– модернізацію існуючих форм і методів державної підтримки та формування нових напрямів і механізми її реалізації.

Для досягнення поставлених цілей необхідно забезпечити чітку законодавчу регламентацію використання бюджетних коштів, що виділяються на розвиток агропромислового сектору. Необхідно послідовно вирішувати проблеми, що накопичились в галузі, протидіяти негативним явищам і тенденціям, а не ліквідувати їх наслідки, як це відбувалось у попередні роки.

Список використаних джерел

1. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Л.: Вид-во Нац. Ун-т «Львівська політехніка», 2005. – 713 с.

2. Щекович О.С. Використання бюджетних коштів підприємствами агропромислового комплексу: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / Щекович Олена Сергіївна. – К., 2005. – 19 с.

3. Лузан Ю.Я. Облік державної підтримки агропромислового виробництва / Ю.Я. Лузан, В.М. Жук, І.В. Герасимук. – К.: Видавництво ТОВ «Юр-Агро-Веста», 2007. – 324 с.

4. Наконечна К.В. Механізм державної підтримки сільськогосподарського виробництва та шляхи його удосконалення: автореф. дис. канд.

екон. наук: 08.00.03 / Наконечна Катерина Віталіївна. – К., 2008. – 22 с.

5. Діброва А.Д. Бюджетна підтримка сільського господарства України / А.Д. Діброва // Вісник Харківського національного аграрного університету. – Харків: ХНАУ, 2007. – № 9. – С. 125-129. – Серія «Економіка АПК і природокористування»

6. Титарчук І.М. Державна підтримка сільського господарства в умовах трансформації економіки АПК: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК / І.М. Титарчук. – К., 2006. – 21 с.

7. Українські аграрії отримають 550 млн. грн. державної допомоги. [Електронний ресурс] – Прес-служба Мінагрополітики. Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/16147>

8. Основні пріоритети Спільної аграрної політики (САП) країн ЄС. Новини Інституту розвитку аграрних ринків // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amdi.org.ua/uk/home/amdi-news/21-news/300-themain-priorities-of-the-common-agricultura>

9. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2010-2013 рр.: [статистичний бюлетень] / Державна служба статистики України. – Офіційний сайт. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

10. Державний бюджет України на відповідні роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/719-18. – Назва з екрана (дата звернення: 12.03.2015).

Анотація. Рассмотрено сущность категории «бюджетная поддержка сельского хозяйства», дано ее авторское определение. Определены основные формы государственной поддержки сельского хозяйства из государственного бюджета. Осуществлена оценка состояния государственного финансирования деятельности предприятий аграрного сектора Украины. Освещены особенности и объемы бюджетной поддержки сельскохозяйственного производства. Раскрыты основные проблемы аграрного финансирования развития сельского хозяйства из государственного бюджета и обоснованы направления его совершенствования

Ключевые слова: бюджетная поддержка, финансирование, кредит, дотации, специальный режим, механизм налогообложения.